Egyed Emese

Homonna hölgye

(Mint mennek öldöklő hadak
Nyugott fenyérek' halmain,
Úgy mentek által lelkemen
Az éj' setétes álmai.)

Ossianos rövid drámának nevezi művét Vörösmarty Stettner Györgyhöz írott vízkereszti levelében.¹ A végleges variánssal egybevetve ezt a mutatóba küldött belső monológot, a nevek különbsége feltűnik azonnal, de a ritmus ugyanaz, és a hangvétel elégikuma, a megteremtett szituáció mitikus-mesei stilizáltsága is.

Az éles (pontosított) ritmus hatott rám először. Nyugtalanított, versbeli értelmét kezdtem keresni. Aztán lassanként feltárult a drámai költemény álomlogikája, sajátos jelképisége is. A kísérlet elsősorban a nő szerepét figyelné a teremtésben, de közben a Vörösmarty-kialakította verses fantáziavilág egyéb elemei és a reformkori csoportos identitásképzetek kihívásai is megjelennek: valamiféle értelmezést kívánnak.

A verses álom dramaturgiája

Frye szerint a dráma ősi felfogásának ismerete nélkül nehezen boldogulunk bármiféle drámai művel; az emócióra és a csoport kohéziós tényezőjére mint a dráma szimultán hatáselemeire mutat rá.² A rituális tevékenységek a polgári dráma színpadáról egyre inkább kiszorulnak – a heroikus alkotások szerzőinek azonban nagy szükségük van rá: legyen elég itt Bolyai Farkas *II. Mohamed*ének zárótablójára, a

¹ 1826 január 6. „Egy Ossianos rövid Drámába is kaptam; de még nincs vége: benne még a' helyek' nevei is költöttek. Így kezdődik:

Mint zordon öldöklő hadak
Csendes fenyérek' halmain,
Úgy mentek által lelkemen
Az éj setétes álmai.
Oh Szende nem volnál-e itt,
Szűz égszemű leánya Kerzinek?
Hazudtak-e az álmok énnekem,
Vagy már valóban nem vagy itt?
Hallgass el akkor csalogány,
Ne zengj siralmas éneket.

Tud Horva is siralmas éneket,
Mert Kerzi' gyöngye nincsen itt,
Szigetbe ment a' tengerek' fiához –
Kit látok a' völgyön tévelygeni?
Nem Szende a' ki jó felém?
Ő az! de bú van arczain,
'S kisírt szemében fájdalom.
Oh égszemű lünya Kerzinek
Miért vagyon bú arczodon,
S kisírt szemedben fájdalom?” VÖM. 17. 131.

² „A drámának egy közösség számára kell erős érzelmi gyűjtőpontul szolgálnia”; miközben egy, e közönség által ismert és számára jelentős mítoszt mutatnak be, emlékeztetnek arra, hogy ez a mítosz az ő közösségi tulajdona. (Frye 1998. 244).

gyönyörű Iréne hajnali feláldozására, vagy Teleki *Kegyencének* alkímiai jelenetére utalnunk.

Gyakori monológjai ellenére is drámai műnek tartjuk a *Hábadort*; befejezett, különleges alkotásnak Vörösmarty írásai között.

Ha elfogadjuk Frye gondolatát, amely szerint az irodalom narratív oldala egy-szersmind a szimbolikus kommunikáció ismétlődő aspektusa – más szóval rítus –, egyet kell értenünk ennek következményével is, vagyis azzal, hogy a vágy és a valóság konfliktusa vizsgálható az archetípusok kritikájával. Ez pedig az álmok leírásával kezdődik.³ (Frye az álommunka kifejezést Freudtól veszi át.)

Nem vonunk éles határt az álommunka és a művészi alkotói tevékenység között.

Az éjjeli álom a lélek földjét láthatóan átalakítja – parafrázáljuk a *Hábador* szerzőjének verskezdő sorait.⁴

A költeményt elemző pszichológus az álomban latens és manifeszt tartalmak keverékét látja. Az irodalomkritikus szemében a költemény manifeszt tartalma a költemény formája, ennél fogva latens tartalma egyszerűen az ő tényleges tartalma, a *dianoia*, illetve a téma. Ez a *dianoia* az archetípus szintjén nem más, mint egy álom, a vágy és a valóság konfliktusának megjelenítése.⁵ Hadd emlékeztessünk *A Rom* részletére:

S' lát vala álmában bércekkel büszke vidéknek
Sziklafejű csúcsát vetekedni egekkel; az erdő
Méla, borús folyosóival, és – hol az álmadozásnak
Szent országa van, agg lomboktól rejtve világnak,
A' hova ormairól forráshoz jára le a vad
És egyedül zavará robajával az alkonyi csendet:
A' titkos teremű völgyek megnyitak előtte.⁶

Szikla, ősreneteg, titokzatos völgy, – de ezzel elválaszthatatlanul: forrásra igyekvő vad (őz..., tesszük hozzá e tanulmány előfeltevései jegyében); közös képei, ősképei álomnak és álomelvű alkotásmódnak (romantikusnak, pontosítanánk, de minek is?).⁷

³ Frye 1998. 92.

⁴ Lásd e dolgozat mottóját.

⁵ Frye 1998. 97.

⁶ Vörösmarty: *A Rom*. VÖM. 5. 196.

⁷ Freudra hivatkozunk. „Hadd ismétljem el röviden az álomképződés menetét. Bevezetője tehát az alvás utáni vágy, érdeklődésünk szándékos elvonása a külvilágtól. Ennek azután két következménye van a lelki készülékben, elsősorban a regresszió, vagyis annak lehetősége, hogy előtérbe léphetnek az ősi és primitív működések, másodsorban a tudattalanra nehezedő elfojtásos ellenállás csökkentése. Ez utóbbi mozzanatot használják ki a felélénkült külső és belső ingerek az álom létrehozására. Az ily módon keletkezett álom kompromisszumos képződmény, melynek kettős szerepe van: egyrészt az én érdekeit szolgálja oly módon, hogy az alvást zavaró ingerek elintézésével biztosítja magát az alvást, másrészt megengedi, hogy egy elfojtott ösztönrezdület a körülményekhez képest egyedül lehetséges vágyteljesülés alakjában kielégüléshez jusson. Az álomképződésnek az én által engedélye-

Álmának elbeszélését úgy élte meg, mint egy történet megalkotását⁸ – alkalmazzuk Vörösmartyra M.-L. von Franz gondolatát.

Álmaim, a csalfák, éjfélkor adák meg ölemnek
A kedvest, s forró csókjait itta tüzem.
Még boldogságom soha ekképp nem vala teljes:
A szív kéjeiben lelkem örökre hajolt.
Serkentem; tündér javaim kisuhantak eszemből,
S most a csók helyein gyenge könyűke remeg.
(*Álom és való*)⁹

„Álma való képét látá és látta sötéten” – olvassuk *A Romban*; a valóság mint a rémálmok teljesülése jelentkezik. (Továbbvive a gondolatot: a képzelet működése révén álomtermészetű irodalmi alkotási folyamat az álmokké; a való nyomasztó előképe; így a szépirodalom történeti tematikájú darabjai a jelen okát keresik; ha a *Zalán futása* honfoglalással kapcsolatos szláv–magyar problematikáját ideidézzük: Vörösmarty Mihálynak mint magyar gondolkodónak lelkifurdalása van az Árpád-féle honszerzésért, ezt alakítja történeté *A két szomszédvár, a Hábador*: a ház ura távol, a fegyveresek meglepik a honnlevőket, kiírtják a család valami miatt kiszolgáltatott, küzdelemre felkészületlen tagjait, ez lesz az eredendő bűn történelmi-nemzeti variánsa.)

Az archetípus-kritikus a költeményt a költészet részeként tanulmányozza, a költészetet pedig a természet totális emberi utánzásának részeként.¹⁰ Világ- és önmegismerés álomleírással: mondhatnók, de legalább ennyire hiszünk abban, hogy varázslás az álommunka révén; a révület sorsalakító és rendkívül kockázatos előidézése. A mítosz megteremtése, átélése. Gyakran fordulnak elő a nyilvánvaló álomtartalomban a mesék és mondák világából való képek és helyzetek. Az ilyen álmok megfejtése azután fényt derít a motívumoknak ősi eredetére is – olvassuk Freudnál.¹¹ Frye logikájával: az irodalmi művek, miként Freudnál az álmok, a tömörítés és az áthelyezés ellentétes elvét követik, habár ezek a folyamatok egészen másként zajlanak le az irodalomban, mint az álmokban.¹²

A mesék a mítoszoknál nagyobb mértékben engednek bepillantást a tudattalan kompenzatorikus funkciójába. Végére leginkább mitikus-dramatikus meséhez áll a *Hábador* közel, amelynek ártó és megrontott szellemei a hétköznapi világától különböznek. Az éber pillanatokétól.

zett ezen egész folyamata a cenzúra fennhatósága alatt megy végbe, amit az elfojtásnak az alvás alatt is működésben levő része gyakorol.” *A lélekelemzés legújabb eredményei*. 23–24.

⁸ M.-L. von Franz 1993. 15.

⁹ Petőfi korai versei között *Az álom* ismételi meg ezt a költői ötletet. Később *A felhőkben* ezt a témát újra megírja.

¹⁰ Frye 1998. 92.

¹¹ Freud 1983. 30.

¹² Frye *Az ige hatalma*. 193.

Az álmokat vágy-, szorongásos és büntető változatokra osztja Freud.¹³

A büntetési álmok is vágyteljesülések, csak hogy nem ösztönrezdülleteink, hanem lelki életünk kritizáló, cenzúrázó és büntető hatásainak kívánságait viszik teljességbe.

Ha szemügyre vesszünk egy büntetési álmot, igen kis gondolkodás után sikerül visszaállítani a vágyálmot. Ezen elutasított, meg nem engedett vágyteljesülésre a büntetési álom tulajdonképpen a válasz.¹⁴ Az álomcenzúra a felettes én egyik működési formája. A felettes én szerepe az álomképződésben figyelemre méltó.

Mítoszkritika vagy szövegkritika? Emlékeztető

A *Hábador*-variánsok között alapszövegnek tekintenek a Vörösmarty kritikai kiadás szerkesztői egy 1845–48-as szövegkiadást; ezt választják ezentúl használandó *alapszöveg*nek, ennek rendelik alá a jegyzetekbe utasított és élvezhetetlenné tipografizált korábbi variánsok sorait, szavait, neveit.

Bevallhatjuk: rosszul boldogultunk a Vörösmarty-kézirattal.

Olyan kérdéseket is felvet ez, hogy a kéziratnak a kritikai kiadás jegyzetekbe utasított sor- és mondatföredékei értéktelenebbek-e a főszövegbeliéknél. A *Hábador. Homonna Völgye* című Vörösmarty-munkának a kritikai kiadásbeli szövege az 1845–48-as publikáció variánsa mellett voksol; ez lesz ezután a jó, a végső (valljuk be: olvasók számára az egyetlen elérhető *Homonna*). Pedig a rajzocskák,¹⁵ a más hangzású nevek, a korábbi megoldások ma már szimultán meg is jeleníthetők. Egy genetikus szövegtíp látványa után méltán sóvároghatunk...

Az a bizonyos őzfi¹⁶

A mitikus képzetek szerint az őz táplálkozása valami szokatlan: a táplálék jön az állathoz (etető), nem pedig az állat a táplálékhoz.

A kozmikus szarvas a téli napfordulóval kapcsolatos jelkép, a téli ünnepkor részei mindazok a rítusok, amelyek hozzá fűződnek.

Horva a bevezetőben az álomképről beszél („Kendi lánya nincsen itt”; vagy a Stettnerhez írott levélbeli változatban: „Mert Kerzi’ gyöngye nincsen itt”): az álomkép jóslatnak tűnik, de nemcsak; szerelmi varázslatnak is, mert az álomban dédelgetett valóságos lány felbukkan, itt van, valami teljesíthető kívánsága is van: a kívánság megfogalmazása előtt felidéz valamit! Az emlékkép embléma: a lány elidőzött a hegyen, közben a vadászat után álomba merült családtagjaira otthonukban két szomszéd várbeli testvérpár rátört, egymástól elválasztottak apát és anyát (az anyához az öcs is odatartozik).

¹³ Frye: *i. m.* 33.

¹⁴ Freud: *i. m.* 34.

¹⁵ Hallottad égszemű leány [a sorok bal oldalán Vörösmarty tollal készült fejrész]. VÖM. 17. 567.

¹⁶ A magyar költő farkas-őz jelképére gondolunk mint a természeti környezet két aspektusú képére. Ez a világtétlenség jelentkezik József Attila versében is.

A rémtörténet szerint az atyát a szárazföldi, az anyát/öcsöt egy szigeten levő várba hurcolták. A történetbeli metamorfózis felől olvasva a művet a *szimbolikus tettek* mellé a kijelentések is *szimbolikus nyelv*vé rendeződve illeszkednek; ezek a következők:

*a felajánlás (lovagi):

Még visszatér örömkorod (87. sor);

*a jóslat:

Majd megjön egy hős Kendivel
S őz borjat lát a' tűz fölött (131–132. sor);

*a felkérés (nő mondja);

S' az elhagyottat el ne hagyd (85. sor);

*a hűségkérés (férfi mondja):

Csak Csilla hozzám hű legyen:
kerülje a hegyek vadát
A' puszta bérczek ifjait (387–398. sor);

A hűség tartalma: a vadászat tilalmának betartása; a hegylakó férfiak elkerülése

*a hűségeskü (nő mondja):

Én a *kézíjat* nem vonom,
Megülök ott a hegy fokán (133–134. sor);¹⁷

*a párviadal;

Két szempontú közvetítése: bárdok vetélkedése: Hábadornak (Zádorág hívének) híradása – Csupor híradása (ő Horva híve).

*a halott hős meggyalázása; a nemzetség megbélyegzése (Horva azt parancsolja, hagyják ott Zádorágot temetetlenül)

*a dálnok meggyalázása (a hangszer elpusztítása, tengerbe vetése)

Nem harczot és szerelmet dallok én,
Nem! a' halálnak mondok éneket (443–444. sor);

A varázserejű dálnok a siralom völgyévé változtatja a csend völgyét: a bajok honfoglalása ez, mint Pandóra szelencéjének mitikus meséje.

Csend' völgye! ott mosolyogsz tehát,
's öledbe vetted Hábadort?

¹⁷ Nem tartotta be ígertét: Hábador zengő íját ártatlan vadászfegyverül elfogadta.

Eztán a' sírnak völgye légy, 's neved
 Az éjben utazónak rettenet.
 Teremj halált és bánatot. (...)
 S ha e vég munkám elkelend,
 Nyugonni száll rá agg fejem (473–481. sor).

* bosszúeskü:

Vérrel mosom le szennyemet (766. sor);

* a felidézés (Tarcal):

Együtt vadásztuk a hegyet
 Együtt vigadtuk a tavaszt (806–807. sor).

Tarcalra, aki az ismeretlenségből érkezett s talált otthonra, reményre, hárman háromféleképpen emlékeznek: Kendi, Csilla és Horva más és más vonását hangsúlyozza.

A referenciális személy itt a tényleges események idején már halott Tarcal; a történelem szimbóluma. A fentebbi három beállítás (az otthoni földet jelentő saját halott révén) mégiscsak rokonítható egymással. A szimbolikus hős ki is sajátítható, a történetek átírhatók. A vakká lett atya kiszabadítása a tömlőcből immár az átrendezett történelem allegóriája. Az atyák világa véget ért.

Valaha a nő – Csilla – töltötte be a csalogató vad szerepét (például Tarcal számára). Ezt a történetet azonban csak közvetve értjük meg; itt hangsúlyosan érvényesül a párbeszédnek könyörtelen személyessége: nincs alkalmunk a szerzőnek saját képet nyújtani a szóban forgó személyről. A felidézés megannyi feltámasztási és metamorfózis-kísérlet. Csilla – a nő, hiszen a dráma egyetlen női szereplője – mindazt, ami vele történt, és így az egész történelmet, mint ártatlansága egyértelmű történetét állítja be. (A hazugság is eredendő bűne! – mondjuk ki a csak a sejtetett Vörösmarty-gondolatot.) Mellesleg jegyezzük meg: a nőre való vadászat ábrázolásával már az őskorban találkozunk; a férfira való vadászat – ami a *Hábador*-beli átváltozást követi – újdonság. A romantika nemi szerepcseréinek kedvelt eljárása követhető itt figyelemmel.

A vadászat a birtokbavétel régi szimbóluma; beavatási szertartásként értelmezhető. Jankovics Marcell a nép- és honalapítás emlékének idézéséről beszél a világszerte elterjedt vadúzás-motívum kapcsán. Kerényi az apai és az anyai felet jelképező totemősökről¹⁸ (akkor Vörösmarty felnőtté válásának misztikus története az őz alakú Horva lenyilazása...). De úgy is izgalmas a történet, ha ez az állat (a jelképek rendjén őz/szarvas) a halotti állapot jele: a halál lenyilazásával a civilizációs félelmet kívánja eltávoztatni – nemcsak magától – a szerző.

A keresztségnek is jelképei a szarvasok, amelyek az élet vizének kútjánál oltják szomjukat. (Ha Ádám és Éva ábrázolásain a háttérben megjelenik a szarvas – pl.

¹⁸ Kerényi 145–152.

Dürer 1504-es rézmetszetén –, akkor ez nagy valószínűséggel utal arra, hogy a szarvas le fogja győzni a kígyót.

A bosszú végrehajtása: a nő barlangba rejtése, akaratának megtörése egy későbbi nász céljából nemcsak Vörösmarty *Orlay*-jában fordul elő, hanem a Hábadortörténet mögött mindvégig ott derengő Shakespeare-műben is, a *Vízkereszt vagy amit akartok* címűben.¹⁹

Mihál dalnok alakmása²⁰

Ez a drámai költemény külön történetek szövevényeként is értelmezhető. Egyik a dalnok sugallt életmeséje; Hábadort bárdnak nevezzük Vörösmarty szándéka szerint (lásd Stettnerhez írott levelét). Osszián utolsó énekét Batsányi prózában adta; maga látta el jegyzettel a „bárdusok” kifejezést.²¹

Ilyesmiből születik aztán a „rég magyar költő” fantáziaképe: az óhazabeli dalnok, regös pogány alakja. És persze, mindegyre: Kisfaludy Sándor regéiből, Shakespeare műveiből.

A bárd az óhazából hozza tudományát; kapcsolata még eleven a meótisi otthonnal; ahonnan azonban fiait már elűzte a betolakodó nép. (A Homonna völgyébe menekülő, halott öccsét a völgyben hamarosan el is temető Tarcál – a könnyezettő típusú drámák logikája szerint is – a fia volt Hábadornak, a vén dalnoknak.) Ilyen értelemben a költő mindig hősök (közvetve tehát istenek) leszármazottja, nemegyszer a nemzetség utolsó sarja.

A bárd mozgékony; alkalmazkodni képes. A meótisi óhazából Zádorvárra jött, innen ura halálával már a halálra is készülve tovább indul: a bosszú indítja Homonna völgyébe.

Alkalmazkodni képes: a szerelmi dal alkalmára várva Zádorághoz dicséretet zeng, majd ébresztőt, aztán harci tudósítást, legvégül himnuszt. Alkalmazkodóképessége varázslónak mutatja: megfosztják kobozától, de kezében az íj is hangszerré változik.

¹⁹ Curio: Vadászni óhajt?

Herceg: Mire, Curio?

Curio: Dámvadra tán.

Herceg: Dámára tán, a legszebbikre most.

Mikor megláttam én Olivíát,

A szennytól megtisztult s fénylett a lég;

S dámvaddá váltam akkor menten ott,

És vágyaim, mint bős és vad kopók

Azóta folyton üznek. – (I. felv. 775–76.)

²⁰ Nagy Zsófia hívta fel a figyelmet ezen a konferencián arra, hogy Vörösmarty valamennyi kéziratát *Mihál*-ként és nem *Mihály*-ként jegyzi.

²¹ „A bárdusok olyan énekesek voltak a régi északi nemzeteknél, kik azoknak nevezetes bajnokait énekelve magasztalták. Azt írja *Priszosz Rétor*, hogy Attila idejében nekünk is voltak ilyen énekesek; noha munkáik a mai időkig fenn nem maradhattak”. BÖM I. 181.

A kitervelt bosszú tragikus bűnévé lesz, beteljesülése pillanatában bánja is már. A bosszú megvalósulásával élete is értelmét veszti; egy szimbolikus szerelmi érintés és haláltusája egyetlen melodramatikus képpé olvad a költemény utolsó sorai-ban.

Hangszere túléli!

Hábadort *A vén cigány* muzsikásával is könnyen lehet rokonítani („Mikor lesz a nyűtt vonóból bot”), a költemény igazságtévése az álom szabályait követi: az ellenfél meghal, de a vonakodó, majd állhatatlan szerelmes lány sem képes több ellenkezésre: a halál egyesíti az egymás után sóvárgó vagy egymást nem értékelő szerelmesekeket.

Ki hát Homonna hölgye?

Zentai Mária Vörösmarty eposzi figurateremtését értelmezve arra a megállapításra jut, hogy férfialakjaihoz eposzi mintákat, a nőkhez mesei és románc-mintákat használ.²²

„Völgyi leánya”-e csupán Homonna hölgye, mint Hajna vagy Zenedő?

Ez a nő figyelmetlen: Hábador világosan kimondja, hogy íjának kell halált hoznia Horvára; Csilla a hűséges várakozásnak szentelt időben mégis vadászfegyverként fogadja el ezt a szerszámot – mégpedig özre lőni. (Csodaszarvas-monda?; Aktaeon mondája Aphroditével?)

A szkíta hiedelemvilág egy Diána-ünnepe sajátos szertartást, emberáldozatot jelentett. Nem lehetetlen, hogy Vörösmarty olvasott erről a valláselemlről; hiszen a férfi (Horva) lenyilazása az isteni nő által – még szarvas helyett őz áldozatalakban is – megfelel ennek a jelentésnek.

Aphroditét gyakran ábrázolták özzel és nimfák kíséretében. Ha saját társát (az özet) lelőtte, a mítosz logikája szerint nem élhetett tovább Aphrodité – Csilla sem. Egyszer már megszegte azt a tilalmat fogadott testvére, Tarcal csalogatásával – halálba kergetésével. (Gyakran a kolindák beteg szarvasa a szerelem betege!)

Kísértet születik:

Éjfélkor és éjfél után
Viharban ébred Horva fel (891–892. sor)

A nő itt maga a rontás; erre a férfi mágikus válasza csak ellenrontás lehet; a női kísértetek helyett férfi túlvilágról visszatérő alakja árnyékolja be a jövő horizontját. A kísértő nő pusztulásba kergeti a férfit; az pedig a be nem válthatott fogadalmak miatt kísértet lesz.

Ki Homonna hölgye: valóban sokalakú nő, talán a nő kiismerhetetlen rontás maga.

²² Zentai: *Az egyetlen eposz*. I. In Szajbély (szerk.) 1999. 392.

A honfoglalás történetének átírása ez: nem Hunor és Magyar, hanem az idegen nevével külön poétikus jelentéseket teremtő Korondár és Zádorág lesz az ősi földre is emlékező, onnan nászdzalnokot hívó (kettős) személy. A nászdzalnok ősiségből való kihívása arra ad mintát, hogyan kell az emberélet nagy fordulóit méltón megülni: a ragaszkodás az eredeti – honfoglalás előtti – szokásokhoz például az egybekelés ünnepén közvetve a kultúrahasznalet tudatosságára int. (Hasonló tudatosságot, valóságos rítusdramaturgiát látunk Vörösmartynak a Pesti Magyar Színház megnyitására írott *Előszavában*, az *Árpád ébredésében*.)

A völgybe települtek már ott lelik a lovagot, neve Horva (horvát? a szláv lakosság mítoszi őse), neki a magyar kisasszony álomban már meg is szerzett vágytárgya. A Kézainál és Jordanesnél fellelhető csodaszarvas-monda az alán fejedelem lányaival játszatja el az ősmítosz helyi női szerepét: a honszerzés a szimbolikus nász révén valósul meg.

Nászra várakozunk a magyar előidő *Hábadorában* is; de Vörösmartynál ez nem diadalmese, hanem a kudarc tragikus története. Európát (itt Csillát, a hely szűzét) nem lehet elrabolni: a Magyarvárból idemenekülő, vele testvérként felnövő Tarcalt csak csalogatja, Zádorág zsarolásának nem enged (nem indul apja kiváltására amolyan balladai Fehér Anna-szerű önfeláldozással), Horvához talán nem tudatosan, de hűtlen lesz, és el is pusztítja; az őz lenyilazása egyszerre a genealógia (és így a jövőteremtő történelem), továbbá a honfoglalás-mítosz tagadása!

1835-ben Hábador–Oszkár meséjét bontja ki részletesebben Vörösmarty *A hon-talan* dialógusaiban. A zárószakasz:

A nemzet, melyhez tartozom,
Kiirtva, s vérbe fult honom
Többé fel nem virúl:
Engem millióknak veszte nyom,
Egy nép halálát hordozom
Keblemben ostorúl.

Eurázsiai vándormotívum a csodaszarvas-monda. Az új hazát találó testvérpár-ős – ezt Vörösmarty szabadon alakítja álomlogikájához, érzelemtörténeti-nemzet-történeti modelljéhez.

Verses dráma ez, alapritmusa: titá/titá/titá/titá/. A ritmus tizenhat szótagos sorpárokbá rendeződik; ez néha erőteljesebb ritmushangzásával szinte elsodorja a versmondatok természetes ritmikai tényezőit.

Azt is mondhatjuk: önálló életet él a ritmus a verses drámán belül; nyolc ló vág-tája teremti meg a történet hangzasközeget. (A hét vezér vágatása volna? Ki a nyolcadik? A költő? Így van: ott dübörög élvezettel a hősök elképzelt seregében.)

A szerző alig-alig töri meg ezt a monoton ritmust; a patadobajt imitálja a vágta-tó ló és lovas együttese. Másrészt – a zenetörténetben – galoppitmus ez; egyrészt ugyan nem túlságosan régi: a XVIII. század, a Vörösmarty előtt járó nemzedék kedvelt zenei ritmusfajtája, de elnevezése a vág-tára utal. Ahol mégis változik a versritmus a *Hábadorban*, annak tartalmi oka van. (Jankovics Marcell hívja fel a figyelmet arra, hogy a szarvas a reneszánsz ikonográfiában az öt érzék közül a hallás, a vérmérsékletek közül a melankólia jelképe lett...; és hogy nemcsak Diana, ha-

nem az idő szekerét is szarvasok húzzák...²³ (Gondoljunk csak Mátyás király bécsi diadalszekerére, amelyről Janus Pannonius írt poétai sorokat!²⁴)

A magyar vízkereszti játékok közül a győri *Tractus stellae* (a háromkirályok vándorútja, csillag-követése, kisdéd-keresése) színháztörténeti kuriózum (kézirata 1090-ből való). Van-e hozzá a *Hábadornak* köze? Nincs, de ne feledjük, hogy az első variáns Szendéjét Vörösmarty – ráérzéssel – éppen Csillára igazította... A nő keresése is volna ez a munka? Kísérlet általában a nő (a hölgy) megértésére?

Az elrabolt leányok, a harc évszázadai, a városi civilizáció előtti világ meséi szövődnek itt álombeli szabályok alapján. Homonna végzetes hölgyének története a magyar nemzeti identitás keresésének idején verses álom magáról az emberiről (sőt férfiúi vagy női mivoltunkról), a természetben (kozmoszban) és az időben-létről.

²³ *Szarvas* szócikk a *Jelképtárban*. 199.

²⁴ Kádár Zoltán 1975. 434–444.